

Makalenin Dergiye Ulaşma Tarihi: 06.09.2017
Yayın Kabul Tarihi: 04.12.2017

Osmanlı Çocuk Dergilerinde Dil Öğretimi: Çocuklara Talim Dergisi (1887-1888)

Language Teaching in Ottoman Children's Magazines: Çocuklara Talim Magazine (1887-1888)

Yrd. Doç. Dr. Gökhan DEMİRKOL*
Öğr. Gör. Dr. Gürkan DAĞBAŞI **

Öz:

Osmanlı Devleti'nde çocuk dergileri 19. yüzyılın ikinci yarısında yayınlanmaya başlamıştır. İlk çocuk dergisi 1869 tarihinde yayınlanan *Mümeyyiz* dergisidir. Çocuklara yönelik süreli yayınların bu tarihte ortaya çıkmasındaki önemli etkenlerden birisi aynı tarihte yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'dir. Bu nizamname ile eğitim, devlet işi olarak kabul edilmiş ve çocuk dergileri de bu süreçte eğitimin önemli bir parçası olarak kullanılmıştır. 19. yüzyılda yayınlanan çocuk dergileri genel kültür ve genel ahlak başta olmak üzere pek çok konuda yayın yapmışlardır. Bu konulardan birisi de yabancı dil öğretimidir. 1887-1888 yıllarında yayınlanan *Çocuklara Talim* dergisi yabancı dil öğretimi konusunda önemli bir yayın olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma *Çocuklara Talim* dergisinde yabancı dil öğretimi konusunun nasıl ele alındığını incelemektedir.

Anahtar sözcükler: Osmanlı Çocuk Dergileri, Yabancı Dil Öğretimi, Çocuklara Talim Dergisi

* Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sinema-TV Bölümü, Çankırı-Türkiye, gokhand06@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0003-0672-0992>

** Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çankırı-Türkiye, gdagbasi@karatekin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2050-9213>

Abstract:

In Ottoman Empire, children's magazines began to be published in the second half of 19th century. The first children's magazine is *MümeYYiz* magazine which was published in 1869. One of the important factors for the periodicals to appear on this date is the Maarif-i Umumiye Law which was published on the same date. By this Law, education was accepted as state affairs and children's magazines were used as an important part of education. The children's magazines which were published in 19th century, discussed so many topics particularly general knowledge and public moral. One of the topics was language education. *Çocuklara Talim* magazine, which was published in 1887-1888, appears as an important publication in terms of language teaching. This study researches how *Çocuklara Talim* magazine approaches language education.

Keywords: Ottoman Children's Magazines, Foreign Language Teaching, Çocuklara Talim Magazine

Giriş

Osmanlı toplumunun "gazete" ve "gazetecilik" olgusu ile tanışması 18. yüzyılın sonlarına denk düşmektedir. Fransız Büyükelçiliği tarafından 1795 yılında çıkartılan *Bulletin des Nouvelles* Osmanlı topraklarında yayınlanan ilk gazetedir (İnuğur 2005: 166). Türkçe basının doğuşu ise 19. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmiştir. 1831 yılında yayınlanmaya başlayan *Takvim-i Vakayi* Türkçe yayınlanan ilk gazete olmuştur.

Osmanlı'da batı tarzında "gazete"nin gelişimi ise 1860 yılında *Tercüman-ı Ahval*'in yayınlanması ile başlamıştır. "Fikir gazeteciliği" olarak da tanımlanan batı tarzı gazetecilik anlayışının tesis edilmesinde ki en önemli etkenlerden birisi Tanzimat Fermanı ve onun getirdiği fikirler/idealizmdir. Bu idealizmin temeline oturtulan "Batılılaşma" olgusu Tanzimat yazınına belirlemekle birlikte "gazete"ye atfedilen anlamı ve yaklaşımı da belirlemiştir. Toplumda gerçekleşen değişimin sağlıklı biçimde sürdürülebilmesi ve gündelik hayat pratiklerine yansıyan "Batılılaşma" olgusunun kapsam ve sınırlılıklarını belirleme noktasında ortaya atılan düşüncenin halka ulaştırılabilmesinin en güçlü araçlarından birisi olarak "gazete" ve "gazetecilik" Tanzimat aydını için vazgeçilmez bir unsur olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifade ile gazete, Tanzimat aydını için halkı eğitilebileceği bir "okul" işlevini yerine getirmektedir. Bu okul sayesinde yaşanan toplumsal değişime ilişkin iyi-kötü ve doğru-yanlış gibi toplumsal öneriler dile getirilebilmiştir.

"Batılılaşma" olgusunun çetrefilli yollarına meyledecek bir toplumun karşı karşıya kalacağı tehlikelerden haberdar edilebilmesi için Tanzimat aydını tarafından işlevsel bir araç olarak kabul edilen gazetenin çocukların eğitimi üzerinde söz söylemesi de kaçınılmaz bir durumdur. Bu durumun somut örneği ise 1869 yılında yayınlanan ilk çocuk dergisi *MümeYYiz*'dir. *MümeYYiz* gazetesinin eki olarak yayın

hayatına başlayan *Mümeyyiz* dergisi 15 Teşrinievvel 1869 tarihli ilk sayısında çıkış amacını şöyle tanımlamaktadır:

“(...) çocuklara (...) hüsn-ü ahlak ve terbiyeye ve tahsil-i maarif ve kemâlât-ı insaniyeye dair büyüklerimizin te’lifatlarında gördüğümüz bahisleri çocukların anlayabileceği ibarelerle yazmaktır...”(Mümeyyiz: 1)

Çocuklara yönelik süreli yayınların hayata geçmesinde “gazete” olgusuna yüklenen toplumsal anlamın yanı sıra 1869 yılında yürürlüğe giren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi de etkilidir (Köse 2015: 140). Bu nizamname ile batılı anlamda eğitim kurumları oluşturulmuş ve eğitim bir devlet işi olarak kabul görek eğitimde gerçekleştirilen ıslahatlar bütünlüklü hale getirilmiştir (Antel 1999: 449). Örgün eğitimi; ilk, orta ve yüksek şeklinde üç kademeye ayıran nizamname ile öğretmenlik mesleği de müstakil bir meslek olarak tarif edilmiştir (Altın 2008: 283). Eğitim alanında önemli bir adım olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yeni bir eğitim sistemi ve anlayışının yanı sıra çocuk dergilerinin de önünü açan bir etkidir.

Bu çalışma 1887 yılında yayınlanmaya başlayan *Çocuklara Talim* dergisinin dil öğretimine ilişkin yazılarını konu almaktadır. 19. yüzyılda çocuklara yönelik süreli yayınlar arasında dil öğretimi konusuna sayfalarında yer veren bir başka dergi olmaması açısından önemli bir yayın olan *Çocuklara Talim* dergisi, kelime öğretimi özelinde çalışma kapsamında incelenmiştir. Çalışma kapsamında dergide yer alan kelime öğretimi ile ilgili Türkçe ve Arapça kelimeler incelenmiş, Farsça kelimeler çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Derginin dil öğretimi konusunda izlediği yol ve kelime öğretimi konusunu ele alış biçimini analiz etmek çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çocuk dergilerinin özellikle dil gelişimine, anlatma ve anlama becerilerine katkıda bulunduğu varsayımından hareket edilmiştir. Osmanlı çocuk dergileri üzerine yapılmış çalışmalar arasında özellikle dil öğretimi konusu üzerine hazırlanmış bir çalışmanın bulunmaması bu çalışmayı akademik alanda önemli kılmaktadır. Çalışma kapsamında 1887-1888 yıllarında *Çocuklara Talim* dergisinin yayınlanan 9 sayısından Hakkı Tarık Us Koleksiyonu’nda yer alan 8 sayısı incelenmiştir.

Çocuklara Talim Dergisi

Çocuklara Talim dergisi yayın hayatına 1887 Aralık ayında başlamıştır (Köse 2015: 151). Derginin muharriri ve mesul müdürü Mehmet Şemsettin’dir. *Çocuklara Talim* dergisi, Sıhhiye kâtabı Mehmet Şemsettin’in *Arkadaş* (1876) ve *Çocuklara Arkadaş* (1881) dergilerinden sonra yayınladığı üçüncü çocuk dergisidir. 15 günde bir cuma günleri yayınlanan derginin satış bedeli 1 kuruştur. Derginin yıllık abone bedeli 20, altı aylık abone bedeli ise 10 kuruştur. Taşralar için posta ücretiyle beraber abonelik bedeli yıllık 25, altı aylık 13 kuruş olarak belirlenmiştir. Mesul müdür ve muharrir olarak Mehmet Şemsettin’in ismi serlevhada yer alırken idare memuru olarak da Ahmet Nuri Efendi ismi yer almaktadır. Serlevhanın sol kısmında yer alan abonelik şartları içerisinde derginin yıllık 24 sayı yayınlanmasının

planlandığı anlaşılmaktadır. Ancak *Çocuklara Talim* dergisi 9 sayı yayınlanabilmiştir. Kapakla birlikte 12 sayfaya 2 sütun şeklinde hazırlanan derginin her sayısının kapağı farklı bir renkte basılmıştır. İlk Türkçe çocuk dergi olan *Mümeyyiz*'in her sayısının farklı renkte bir kağıda basılması usulünü *Çocuklara Talim* dergisinin kapakları için kullanarak temel okuyucu kitlesi olan çocukların gözünde albenisini arttırmaya çalıştığı söylenebilir. Tasarımı sade olan bu kapaklarda derginin o sayısında ele alınan konuya ilişkin bir resimde bulunmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen *Çocuklara Talim* dergisinin sekiz nüshasında (2 ile 9 numara arası nüshalar) toplam 21 adet resim yer almaktadır. Bu resimlerin 15 tanesinde imza yer almaz iken 6 tanesinde “Antranik” imzası bulunmaktadır. İçerik noktasında ansiklopedik bilgilerin yanı sıra genel ahlaka ilişkin konuları da ele alan *Çocuklara Talim* dergisinin okuyucu kitlesi olarak ilkokul düzeyinde bulunan çocukları hedef aldığı söylenebilir.

Çocuklara Talim dergisinin serlevhasının orta kısmında “*muharrir ve mesulü Mehmet Şemsettin*” yazının altında “*Maarif Nezaret-i Celilesinin ruhsatıyla*” ibaresi yer almaktadır. Bu ibareye daha önce yayınlanan çocuk dergilerinde rastlanmadığı gibi dergide de bu konuyla ilgili herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Böyle bir ibarenin dergide yer alma sebebini Köse, Maarif Nezaret'i'nin çocuk mecmualarını denetim altına almaya karar verdiğinin bir göstergesi olarak değerlendirmektedir (Köse 2015: 151). Bu değerlendirmeye ek olarak böyle bir ibarenin kullanılmasında pul vergisinin de etkili olduğu söylenebilir. 1874 tarihinde yürürlüğe giren pul vergisinin hukuksal dayanağını oluşturan Resm-i Damga Nizamnamesi'nin 2. maddesinde yer alan “(...) *Maârifte münhasır olan matbuat-ı mevküte müstesna olarak damga resminden muaf¹ tutulacaktır.*” (Düstur: 302) ifadesinden eğitim ile ilişkili süreli yayınların vergiye tabi olmayacağı anlaşılmaktadır. Bu dönemde yayınlanan çocuk dergilerine bakıldığında *Sadakât* (1875), *Arkadaş* (1876) ve *Bağçe* (1880) dergilerinin pul vergisine tabi tutuldukları, *Çocuklara Arkadaş* (1881), *Çocuklara Kıraat* (1881), *Çocuklara Talim* (1887-1888), *Çocuklara Mahsus Gazete* (1896) ve *Çocuklara Rehber* (1897) dergilerinin ise pul vergisinden muaf tutuldukları görülmektedir. 1881 yılından itibaren Resm-i Damga Nizamnamesi'nin ilgili maddesi gereğince çocuk dergilerinin eğitim ile ilişkili süreli yayın olarak kabul edildiği ve bu sebepten dolayı pul vergisinden muaf tutuldukları anlaşılmaktadır. Burada akla gelen ilk soru ise 1881 yılı öncesinde çocuk dergilerinin eğitim ile ilgili yayınlar olarak kabul edilmez iken neden 1881 yılından itibaren eğitim ile ilişkilendirildiğidir. Türk Eğitim Tarihi'nde 1881 yılında gerçekleşen önemli olaylardan birisi “Mekatib-i Sibyaniye” idaresinin adının “Mekatib-i İptidaiye İdaresi” olarak değiştirilmesidir. Bu isim değişikliği Türk'e göre Maarif Nezaret'i'nin ilköğretimde “Usul-i Cedit” (Yeni Usul) üzere eğitim-öğretim yapan okullara ağırlık vermesi anlamına gelmektedir (Türk 2010: 336). Bu yeni anlayış çerçevesinde çocuk dergilerinin de bir “eğitim aracı” veya “maârifte münhasır” olarak kabul edildiğini,

¹ Orijinal metinde bu kelime “maarif” şeklinde yazılmıştır. İfadenin anlam bütünlüğü göz önüne alındığında kelimenin “muaf” olma ihtimali yüksektir ki her iki kelimenin yazımında da sadece bir harf farkı bulunması kelimenin yanlış yazılmış olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

pul vergisinden muaf tutulduklarını ve Maarif Nezareti tarafından denetim altına alındıklarını söylemek yanlış olmaz.

Çocuklara Talim Dergisinde Dil Öğretimi

Çocuklara Talim dergisi dil öğretimi konusunda iki yöntem kullanmıştır. İlk yöntem Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıklarının verilmesidir. İkinci yöntem ise yabancı dillerden Türkçeye geçen kelimelerin etimolojisi ve anlamlarının birlikte verilmesidir.

Derginin dil öğretiminde kullandığı Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıklarının verilmesi yöntemi okuyucuya “üç lisan” başlığı ile ayrı bir bölümde verilmektedir. Söz konusu “üç lisan” başlıklı bölüme ilk kez derginin 2. sayısında rastlanmaktadır. Bu sayıda toplam 22 kelime bulunmaktadır. Verilen kelimeler vücut organlarına ve doğaya ait kelimelerdir: “Omuz, kol, dirsek, bilek, el, parmak, tırnak, bacak, diz, ayak, boyun, meme, göğüs, kaburga, karın, sırt, güneş, ay, yıldız, gün, gündüz, gece”(Çocuklara Talim 1887: 13-14).

ای	قدم	آیاق
	۞	
کردن	{رقبه عنق}	بو یون
پستان	ندی	مه
سینه	صدر	کوکس
استخوان پهلو	ضلع	قبورغه
شکم	بطن	قارن
پشت	ظہر	آرقه
	۞	
خورشید	شمس	کونش
ماه	قمر	آی
اختر	{نجم کوکب}	بیلهیز
روز	یوم	کون
روز	نہار	کوندوز
شب	لیل	کیجه

اویچ لسان		
فارسی	عربیجه	ترکیجه
روش	کنف	اوموز
بازو	{ عضد ساعد }	قول
ارنج	مرفق	دیرسک
پیوند دست	رسغ	بیلهک
دست	ید	ال
انگشت	اصبع	پارمق
ناخن	ظفر	طرناق
ران	{ فخذ ساق }	باجاق
زانو	رکبت	دیز

Resim 1. Çocuklara Talim, Sayı: 2, 15 Rebiülahir 1305 (31 Aralık 1887)

Çocuklara Talim dergisinin 2. sayısında yer alan kelimeler incelendiğinde özellikle Arapça kısmında bir takım farklılıklar göze çarpmaktadır. Ana kelime olarak tanımlanabilecek Türkçe kelimeler bir adet verilmesine karşın bu kelimelerin Arapça karşılıklarında iki kelime bulunmaktadır. Verilen iki Arapça kelimedenden yalnız biri Türkçe kelimenin anlamını karşılarken diğeri farklı bir anlama gelmektedir. Örneğin; “kol” kelimesinin Arapça karşılığı olarak verilen kelimelerden “ساعد” kelimesi kol anlamına gelirken, “عضد” kelimesi pazu anlamına gelmektedir. Benzer durum “bacak” kelimesinin karşılığında da vardır. “ساق” kelimesi bacak anlamına gelirken, “فخذ” kelimesi baldır anlamına gelmektedir. Bu kelimelerin eş anlamlıymış gibi verilmesi şaşırtıcıdır. Bu durum kelimelerin karşılıklarını verirken detaylı bir çalışma yapılmadığının bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Derginin 3. sayısında “üç lisan” başlığı altında verilen kelime sayısı ise 17’dir. Genel olarak verilen kelimeler aile ve din ile ilgili kelimelerdir. Bu kelimeler: “Tanrı, celal, peygamber, adem, insan, erkek, kadın, karı, çocuk, oğlan çocuk, kız çocuk, baba, ana, erkek kardeş, kız kardeş, oğul ve kız”dır (Çocuklara Talim 1888: 22-23).

بچه	صبي	اوغلان چوجق
پسر	طفل	
دختر	صبيه	قز چوجق
پدر	اب	بابا
	والد	
مادر	ام	آنا
	والده	
برادر		ارکک قرنداش
دادر		اخ
همشیره		قز قرنداش
خواهر		اخت

فارسی	عربیجه	ترکیجه
ایزد	الله	تکری
خدا	اله	جالاب [*]
پیغمبر	نجی	پیغمبر
	رسول	
	مرسل	
مردم	ادم	ادم
	انسان	انسان
	بشر	
مرد	ذکور	ارکک
	رجل	
ذن	نساء	قادین
		قاری
کودک	ولد	چوجق

[*] جالاب، سریانی لسانندن آلتش غلط اوله رق سویلنور.

Resim 2. Çocuklara Talim, Sayı: 3, 29 Rebiülahir 1305 (14 Ocak 1888)

Arapça, sözcük bakımından zengin bir dildir ve birçok eş anlamlı kelimeye sahiptir. Bu sayıdaki kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıklarındaki bazı kelimeler iki eş anlamlı; Arapça bir kelime de üç anlamlı olarak verilmiştir. “Ana” kelimesinin Arapça karşılığı olarak verilen “أم” kelimesi ve “والدة” kelimesi, “baba” kelimesinin karşılığı olarak verilen “أب” ve “والد” kelimeleri, “oğlan çocuk” kelimesinin karşılığı olarak verilen “صبي” ve “طفل” kelimeleri bu duruma örnektir. Benzer durum, “erkek kardeş”, “kız kardeş” ve “çocuk” kelimelerinin Farsça karşılıklarında da vardır. Bu kelimeler “پسر – بچه”, “دادر – برادر”, ve “خواهر – همشیره” şeklinde eş anlamlılarıyla birlikte verilmiştir.

Türkçedeki “peygamber” kelimesinin Arapça karşılığı olarak ise üç kelime verilmiştir ve eş anlamlı gibi gözükseler de aralarında anlamsal farklar bulunmaktadır. “نبي” kelimesi kendisine kutsal kitap gönderilmeyen peygamber anlamına gelirken, “رسول” isimle kendisine kutsal kitap gönderilen peygamber anlamına gelmektedir. “مرسل” kelimesi ise gönderilmiş, yollanmış anlamında olup peygamber manasında da kullanılmaktadır. Bu ufak ayrıntılarla ilgili dergide bilgilendirici bir dipnot ya da açıklama olmadığı için bu kelimeleri öğrenen bir çocuk hepsinin tamamen aynı anlama geldiğini düşünebilir.

Bu sayıdaki kelimelerden biri olan “erkek” kelimesinin Arapça karşılığı olarak verilen “ذکر” kelimesi bu anlamı tam olarak karşılarken, “رجل” kelimesi “adam” anlamına geldiğinden dolayı burada kullanılmamasında bir sakınca olmayacağı açıktır. Ayrıca “karı-kadın” kelimelerinin Arapça karşılığı olarak verilen “نساء” kelimesi “kadınlar” anlamına gelen çoğul bir kelimedir. Bunun yerine kadın kelimesinin tam karşılığı olan “امراة” kelimesinin verilmesi daha doğru bir seçim olarak görülmektedir.

Derginin 6. sayısında ise 11 hayvan ismi verilmiştir. Bu sayıda verilen kelimeler şunlardır: “at, eşek, öküz, inek, kedi, köpek, katır, koyun, kuş, tavuk, deve” (Çocuklara Talim 1888: 44-45). Buradaki kelimelerin Arapça karşılıklarından ikisi eş anlamlısıyla birlikte verilmiştir. Dikkat çekici kelime ise “eşek”tir. Bu kelimenin Arapça iki eş anlamlısı verildikten sonra “مركب” kelimesinin “eşek” anlamının yanı sıra “kayık/sandal” anlamlarına geldiği de ayrıca dipnot olarak belirtilmiştir (Çocuklara Talim 1888: 44-45).

سك	كلب	كوبك
استر	بغل	قاطر
كوسفند	غم	قيون
مرغ	طائر	قوش
ماكيان	دجاجه	طاووق
شتر	جمل	دوه

فارسی	عربی	ترکی
اسب	فرس	آت
چندر	حمار	اشك
	[•] مرکب	
كاو	بقرة	اوکوز
كاوماده	بقرة	اینك
كربه	قط	كدی
	هرة	

[•] مرکب، کبی معنایسته ده کلور. مرکب
بهریه دینیلور، که کیلر دیکدر.

Resim 3. Çocuklara Talim, Sayı: 6, 16 Cemaziyelahir 1305 (29 Şubat 1888)

“Üç lisan” bölümü dördüncü ve son kez olarak derginin 9. sayısında yer almıştır ve kelime sayısının en çok olduğu sayı bu sayıdır. Toplam 24 kelimenin Arapça ve Farsça karşılıkları verilmiştir. Verilen kelimeler meyve ve bitki isimleri ile günler ve rakamlardan oluşmaktadır: “üzüm, elma, nar, ayva, hurma, buğday, arpa, cumartesi, pazar, pazartesi, salı, çarşamba, perşembe, cuma, bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi sekiz, dokuz, on” (Çocuklara Talim 1888: 67-68).

جمعه	يوم الجمعة	جمعه
	§	
يك	واحد	بر
دو	اثنين	ايكى
سه	{ ثلاثة ثلاثة	اوج
چهار	اربعه	درت
پنج	خمسه	بش
شش	سته	آتى
هفت	سبعه	يدى
هشت	ثمانيه	سكز
نه	تسعه	طاقوز
ده	عشره	اون

فارسی	عربی	ترکیه
انگور	عنب	اوزوم
سیب	تفاح	الما
انار	رمان	نار
	سفرجل	آبوا
خرما	نمر	خرما
کندم	حنطه	{ بغدادی بوغدای
جو	شعیر	آزپه
	§	
شنبه	يوم السبت	جمعه ایرتسی
یکشنبه	يوم الاحد	پازار
دوشنبه	يوم الاثنين	پازار ایرتسی
سه شنبه	يوم الثلاثاء	صالی
چهارشنبه	يوم الاربعه	چهارشنبه
پنجشنبه	يوم الخميس	پنجشنبه

Resim 4. Çocuklara Talim, Sayı: 9, 16 Şevval 1305 (26 Haziran 1888)

Bu sayıda dikkat çeken durum sayıların Arapçalarındadır. Arapçada müzekerlik-müenneslik (erillik-dişillik) olgusu vardır. İsim soylu tüm kelimelerde olan bu durum sayılarda da vardır. Örneğin Türkçedeki “bir” sayısının karşılığı olarak Arapçada hem “واحد” kelimesi hem de “واحدة” kelimesi kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi müzeker kelimeler, ikincisi müennes kelimeler içerisinde. Dergide verilen sayıların Arapça karışıklarını incelediğimizde bir ve iki sayılarının müzeker; üçten ona kadar olan sayıların ise müennes formda verildiği görülmektedir. Buradan şu sonuca varabiliriz: sayılar, sayılanın müzeker olma durumuna göre öğretilmek istenmiştir.

İki sayısının yazımında ise bir yanlışlık vardır. Arapçada kelimelerin yalın formları merfu’ kabul edilmektedir, dolayısıyla iki sayısının karşılığı olarak verilen “اثنين” kelimesi yerine “اثنان” kelimesi kullanılmalıydı. Yalnız bu durum sadece bir harf farkından kaynaklandığı için matbaa hatası olduğu da düşünülebilir. Ayrıca üç sayısının Arapça karşılığı olarak “ثلاثة” kelimesi ve “ثلاثه” kelimesi verilmiştir. Oysaki “ثلاثه” kelimesinin böyle bir karşılığı yoktur.

Dergide “üç lisan” başlığı altında verilen Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıklarının yanı sıra diğer metinler içinde de bu yöntem kullanılmıştır. Derginin 2. sayısında yer alan “Yalancılık” başlıklı metnin sonunda “yalan”, yalancı” ve “çok yalan söyleyen” kelimelerinin Arapça ve Farsça karşılıkları verilmiştir (Çocuklara Talim 1887: 9-10). 4. sayıda ise “Ay ve güneş tutulması” başlıklı yazıda da “ay tutulması” ve “güneş tutulması” kelimelerinin sadece Arapça karşılıkları verilmiştir (Çocuklara Talim 1888: 27).

Çocuklara Talim dergisinin dil öğretimi konusunda kullandığı ikinci yöntem ise yabancı dillerden Türkçeye geçen kelimelerin etimolojisini ve anlamlarını birlikte vermektir. Bu yöneme derginin 4 sayısında (4,5,7 ve 8. sayılar) “ bazı lugat” başlığı ile rastlanmaktadır:

“Anafor-Rumca “anuforu” lafzından alınıp galat olarak anafor demektedir. Anafor; akıntının zıttıdır; yani denizdeki suların aşağı doğru akmasına “akıntı” denildiği gibi kıyı cihetlerindeki suların yukarı doğru akmasına da anafor derler.” (Çocuklara Talim 1888: 39-40)

“Anafor” örneğinde olduğu gibi “bazı lugat” başlığı altında verilen kelimeler okuyucuya aktarılırken; “hangi dilden Türkçeye geçtiği, kelimenin mensup olduğu dildeki şekli ve anlamı ile Türkçede kullanıldığı anlamı” silsilesi takip edilmeye çalışılmıştır. Bazı kelimelerde ise bu silsile yerine sadece kelimenin kökeni verilmiştir:

“lahana- Rumca “lahana” lafzından alıp galat olmayarak lahana demektedir” (Çocuklara Talim 1888: 45)

Çocuklara Talim dergisinde “bazı lugat” başlığı altında etimolojisi yapılan kelimelerin nüshalara göre dağılımı ise şu şekildedir: 4. sayı: “*anahtar, pırasa, lahana, enginar, ırgat, Anadolu*” (1888: 24-25), 5. sayı: “*anafor, ayazma, palamut, Trabzon, ıgrib, palaska*” (1888: 39-40), 7. sayı: “*mâlihulyâ, salamura, salata, sımur/sınır, susam*” (1888: 50-51), 8. sayı: “*tirit, tırpan, poyraz, safra, susam*” (1888: 61). Dört sayıda toplam 22 kelimenin etimolojisi verilmiştir. Bu kelimelerden on altısı Rumca, üçü İtalyanca, ikisi Arapça, biri de Fransızca kökenlidir.

Kelimelerden yaklaşık % 73’ünün Rumca orijinli olması yüzyıllardır Rumlarla iç içe yaşayan Türklerin dillerinin de kaynaştığına delil olarak gösterilebilir. Arapça ve Farsça orijinli binlerce kelime Türkçede yer almasına rağmen sadece iki kelimenin verilmesi de ilginç bir noktadır. Belki de Arapçadan ve Farsçada geçen “hane, kütüphane, kalem, cami, medrese vb.” gibi kelimeler Türkler tarafından iyice kanıksandığı için bu tür kelimelere yer verilmemiş olabilir.

Sonuç

Toplam 9 sayı yayınlanan *Çocuklara Talim* dergisi, II. Meşrutiyet'e kadar yayınlanmış çocuk dergileri arasında dil öğretimi konusunda önemli bir yayın olarak karşımıza çıkmaktadır. Dil öğretimi konusunda dergi temel olarak Arapça ve Farsçayı kullanmaktadır. Dönemin geçerli yabancı dili olan Fransızca ise bu süreçte dergi tarafından dışarıda bırakılmıştır. Dil öğretimi konusunda Arapça ve Farsçanın tercih edilmesindeki temel unsur ise 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile eğitimin devlet işi haline gelmesi ve eğitim müfredatında öğretilecek dillerin Arapça ve Farsça olarak belirlenmesidir.

Dergide dil öğretimi konusu sadece kelime öğretimi ile sınırlıdır. Dilbilgisi, okuma-yazma öğretimini kapsamamaktadır. Kelime öğretiminde Türkçe kelimelerin yalnızca Arapça ve Farsça karşılıkları verilmiştir. Derginin dört sayısında yer verilen “üç lisan” bölümünde toplam 79 kelimenin Arapça ve Farsça karşılıkları verilmiştir. Verilen kelimeler incelendiğinde genel ve gündelik hayatta kullanımı sık olan kelimeler olduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir tercihin altında yatan temel unsur olarak öncelikle derginin okuyucu olarak ilkökul seviyesi çocukları hedef alması olduğu söylenebilir. Ayrıca gündelik hayatta kullanımı sık olan ve somut anlamlı kelimelerin tercihinde işlevsellik faktörünün de gözetildiği anlaşılmaktadır. Bu duruma ilişkin en önemli gösterge ise “kaplan”, “yarasa”, “arslan”, “terzi kuşu” gibi hayvan isimlerinin yerine “kedi”, “köpek” gibi hayvan isimlerinin Arapça ve Farsça karşılıklarının verilmesidir. Ayrıca Arapça sayıların öğretiminde sayılar, sayıların eril (müzekker) olma durumuna göre verilmiştir.

Türkçe kelimelerin karşılığı olarak verilen Arapça ve Farsça kelimelerde eşanlamlılık unsuruna dikkat edilmiştir. Ancak Arapça kelimelerin birkaçında eşanlamlılık bağlamında anlamsal yönden eksiklik bulunmaktadır. Bununla birlikte Arapça iki kelimenin yazımında dil bilgisel hata da tespit edilmiştir. Söz konusu hatanın yazıyı kaleme alan tarafından değil derginin dizilmesi sırasında dizgi hatası olarak ortaya çıkmış olma ihtimali yüksektir.

Çocuklara Talim dergisinin dört sayısında “bazı lugat” başlığı ile toplam 22 kelimenin de etimolojisi verilmiştir. Etimolojisi verilen kelimelerin seçilmesinde belirli bir yöntem izlenmemiştir. Kelimelerin etimolojisinin verilmesinde ise iki temel yol izlenmiştir. Türkçeye doğrudan geçen kelimelerde sadece kelimenin kökeni olarak ait olduğu dil verilmiş, Türkçeye geçerken değişiklik göstermiş olan kelimelerde ise kelimenin orijinal hali ve Türkçede kullanıldığı anlam da aktarılmıştır.

Kelime öğretimi konusunda dergide toplam yüz bir kelime bulunmaktadır. Bunlardan 22'si etimolojileriyle birlikte, 79 ise Arapça ve Farsça anlamlarıyla verilmiştir. Günümüz dil öğretimiyle karşılaştırıldığında derginin ortaya koyduğu çabanın basit ve sınırlı kaldığı düşünülebilir ancak 1887 yılı düşünüldüğünde ve dönem çocuk dergileri arasında tek örnek olduğu dikkate alındığında bu çaba takdire şayandır.

Kaynakça:

ALTIN, Hamza, (2008), “1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13:1, s. 271-283.

ANTEL, Sadrettin Celal, (1999), “Tanzimat Maarifi”, *Tanzimat I*, İstanbul: MEB Yayınları, s. 444-462.

Çocuklara Talim, Hakkı Tarık Us Koleksiyonu, Yer No: 0387.

Düstur, Tertip 1/3, TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu.

İNÜĞÜR, M. Nuri, (2005), *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları.

KÖSE, İsmail, (2015), “Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi Hareketleri: Dönemin Çocuk Mecmualarında Eğlence ve Eğitim Yaklaşımları (1869-1922)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt:18, Sayı:2, s. 137-163.

Mümeyyiz, Hakkı Tarık Us Koleksiyonu, Yer No: 0364.

TÜRK, İbrahim Caner, (2010), “Osmanlı Devleti İlköğretim Okulları Tarih Müfredat Programları-Tarih Öğretim Usulleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1, s. 333-346.

